Profesní identita (dílna)

Marek Jargus, Dana Šedivá

Úvod

Tento text obsahuje teoretický úvod do narativního přístupu (Marek Jargus) a metodiku / popis celé dílny, kterou jsme na konferenci udělali (Dana Šedivá). Jsme absolventi Mezinárodní narativní akademie, kterou pořádal Institut pro systemickou zkušenost Praha (lektoři: Vratislav Strnad, Jan Hesoun, Jill Freedman, Chana Rachel Frumin, Lucia Gattone, Marilyn O'Neil) a narativní přístup oba využíváme ve své supervizní činnosti. Tímto workshopem jsme chtěli přiblížit způsob narativní práce s tématem identity.

Úvod do narativnímu přístupu

Marek Jargus

Narativní pojetí světa

Narativní pohled na svět, vnímá příběh, jako nástroj lidské mysli pro konstruování reality. Lidé tak vyprávěním příběhu organizují svou zkušenost, aby jim dávala smysl. Při vyprávění příběhu udělují jednotlivým událostem nebo vztahům určitý význam. Podle zakladatelů narativního přístupu lze lidské osudy přirovnat k příběhům, které jsou vyprávěny a znovu převyprávěny, čímž se neustále proměňují, jako mapy, které se vyvíjí v čase.(White&Epston, 1990)

Věříme, že skutečnost není složena z ničeho jiného než z příběhů: o nich lidé mluví, ne o aliancích, hranicích či pravidlech. (Schlippe&Schweitzer, 2001)

Být v příběhu je historicky původnější než vytvářet fakta. Staré kultury si předávaly svou znalost o životě vždy formou příběhů.

Narativní přístup vychází z principů sociálního konstrukcionismu, aniž by popíral principy radikálního konstruktivismu. Základním operačním pojmem obou přístupů je lidská konstrukce, nikoli objektivní obraz reality. Narativní (na příběh orientovaný) přístup jde do hloubky lidské komunikace. Pracuje s jazykem, s jeho zamlčenými a zhuštěnými významy a rozšiřuje fakta o příběhovost. (Strnad&Nejedlá, 2014)

Jerome Bruner popsal rozlišení dvou přístupů, v nichž se pohybujeme: 1. logicko-vědecký vs. 2. narativní (Bruner, 1990). Zatímco v logicko-vědeckém světě je důležitý dobře zformulovaný („logický“) argument, tak v narativním světě jde o dobrý příběh, který je podmanivý. V prvním světě je důležité testování empirické pravdy, jde tedy o jistotu, jak je to doopravdy. V druhém světě jde o otevření lidských možností. Neopíráme se o logiku přírodních zákonů (jejichž poznání se v průběhu času stejně proměňuje), ale o naše vize, sklony a touhy, které nám dávají volbu i v situacích zdánlivě předem daných.

Narativní praxe

Narativní přístup vidí problémy jako oddělené od lidí a vnímá, že lidé mají mnoho dovedností, kompetencí, přesvědčení, hodnot, závazků a schopností, které jim pomohou snížit vliv problému na jejich život… Existuje mnoho principů narativního způsobu práce, ale dva z nich jsou zvláště významné: 1. vždy zůstat v postoji zvědavosti a 2. vždy klást otázky, na něž upřímně neznáte odpověď. (A. Morgan, 2000)

Východiskem narativní práce je vnímání problému jako linie dějů – událostí v čase, kdy jsou významné zkušenosti perzonifikovány osobami, vztahy či okolnostmi. Člověka vnímáme jako odděleného (či oddělitelného) od problému.

Metodou narativní práce je cesta dekonstrukce problému, jeho externalizace a re-autorizace nového/alternativního/preferovaného příběhu. Tuto linii však nelze vnímat striktně jako lineární ale spíše jako trojdimenzionální proces. (Strnad&Hesoun, 2005)

1. Dekonstrukce problémového příběhu

   - Nasloucháme problémům jako příběhům, které se odehrávají v krajině událostí i v krajině vědomí. Cesta začíná rozhlížením se a rozpomínáním v obou krajinách (událostí i vědomí). Snažíme se zachytit „perlivé“ momenty, které jdou proti „logice“ předchozího významu a nezapadají do problémového příběhu. Obracíme svou pozornost k těmto výjimečným momentům a vyzýváme k jejich převyprávění, aby se staly významnější než původní téma.

   - Nasloucháme tomu, co lidé vyprávějí jako příběhům nikoli faktům, a jako posluchači se díky své zvědavosti a naslouchání stáváme součástí vyprávění. Bez pozorného posluchače nemůže příběh existovat.

- Postupně vysvítá, co lidé ve své zkušenosti povýšili a co zanedbali, popřeli nebo se proti tomu postavili. Dekonstruktivní naslouchání umožňuje zjistit, zda se zvolený pohled vyplatí nebo je potřeba jej znevážit.

2. Externalizace

- Na základě dekonstruktivního naslouchání vybíráme jméno pro problém, který vnímáme jako parazita na životě hostitele. Tento parazit je v procesu externalizace vnímán jako autonomní živá bytost s vlastním charakterem a vlastní vůlí. Nejde ale jen o slovní hříčku. Jde o bytostné přesvědčení, že člověk není problém.
- Po nalezení vhodného jména problému zkoumáme jeho vliv na život klienta.
- Externalizací se uvolňuje volba, co přijmout, co znovu mít, co ještě mít.
- Dochází kdramatu identit, kdy se jedna/starší potkává s jinou/novější a lidé se rozhodují, kterou z nich nakonec přijmou za svou.

3. Re-autorizace

- V této fázi dochází k osvojování nového smyslu, vzniká nová vztahová identita.
- Jedinečné události a výjimky jsou potvrzovány a rozvíjí se další možnosti. Vše je začleňováno do nově se rodícího/alternativního příběhu, který je jiný než původní/dominantní příběh.
- „Pokud lidé budují své preferované Já tím, že uskutečňují své žádoucí příběhy, pak je důležité, aby tyto příběhy měly své publikum.“ (Freedman&Combs, 2009)
- Nabývání nové identity je transformační proces doprovázený mnohými dilematy v myšlení, cítění, v orientaci ve vztazích, v prožívání vlastního těla. A také je doprovázeno podporou vnějších svědků. V této fázi narativní práce tedy lidé vidí věci jinak než dříve, vidí své nové příležitosti a dovedou podle toho také nově jednat. (Strnad&Nejedlá, 2014)

A na konec ….

Narativní přístup si mne získal svou elegantností jazyka, otevřeností novým možnostem a pokorným respektem ve vztahu k druhým lidem. Zcela mne osvobodil od nepohodlné pozice „experta“, který všechno musí vědět a rozhodnout. Přesto mne dovedl k potřebě dalšího rozvoje vědění i vlastní zodpovědnosti za mé místo v každém příběhu, jehož jsem součástí. Díky narativnímu přístupu vstoupila do mých rozhovorů s lidmi větší svoboda, zaujatost, víra v druhé lidi i v sebe, a také jasnější a zřetelnější směr naší cesty.

Tento přístup mi umožnil vnímat profesní identitu jako zajímavý a dobrodružný příběh, jenž se neustále proměňuje, podle toho, kdo a jak mému příběhu naslouchá, stejně tak jako: proč a jak jej já někomu vyprávím. Svým stále obnovovaným smyslem mne (někdy až překvapivě) naplňuje velkou vděčností a také chutí k životu i k práci.

Profesní identita a metodika pracovní dílny zaměřená na její uvědomění

Dana Šedivá

K této dílně mne přivedla má osobní i supervizní zkušenost s rolí supervidované i supervidující. Naše profesní identita se stále vyvíjí a dostáváme se k otázkám ohledně svého pracovního vývoje velmi často v momentech, kdy je ona identita podrobována zkouškám vyplývajícím z dění a okolností pracovního či osobního světa. Pro profesionála je užitečné prozkoumat, jak jeho profesní identita vznikla, jak je ustrojena a co ji drží pohromadě. Může pak lépe pracovat se svým profesním příběhem a jeho místem v celém svém životním příběhu.

Konstruktivistický koncept identity vychází z přesvědčení, že objekty jsou tvořeny v rozmanitých sociálních a kulturních procesech a jednáních. Významy, které sdílíme prostřednictvím slov s druhými, utvářejí naše pojetí reality. Realit je tolik co lidských vědomí, která je vytvářejí.

„Obdobně by se dalo říci, že pojetí osobních identit je tolik, kolik je společenství, na nichž nám záleží. Profesní identita je jednou z významných tzv. získaných identit člověka. Osobní identitu člověk získává a uděluje sám sobě, je výslednicí a průmětem jeho života (jeho zkušeností, vnímáním sebe, zážitků). Profesní identita je tzv. získaná/připsaná a vyvíjí se stejně jako ta osobní po celý život. Dokonce může být vědomě utvářena a formována také prostřednictvím cílené práce na sobě. Je totiž nejen výslednicí osvojené a zastávané role, ale

též procesem vyjednávání a sebeprezentace – jakou historii budujeme.. Významnými jsou tedy jazyk a interakce s druhými lidmi – jen přes ně lze historii tvořit ve vyprávění.. Obecně lze říct, že“ identita je proces vytváření a rozpoznávání sebe“ – platí to pro osobní identitu. Platí to i pro profesní.“ (Roman Švaříček, Narativní a sociální konstrukce profesní identity učitele experta, Brno 2009, str. 145)

Profesní identita je definována skrze sebe ve vlastním jednání a také skrze vidění sebe druhými ve vyprávění a jednání ve vztahu s výkonem profese. Tedy jak se vidím já? Jak mne vidí druzí? Jak se k dané profesi (jak jí já rozumím) vztahuji? Mohu si o sobě myslet, že jsem zubař, a dobrý, ale někdo ve mně uvidí sadistu se zálibou v reparaci zubů a to ovlivní naši interakci, případně to, zda budu moci profesi vykonávat.. Konečně, pokud by takových pacientů bylo více, bylo by to důvodem k revizi mého přesvědčení. Případně k šetření lékařské komory..

Při vzniku, utváření/udržování a rozvoji profesní identity hraje významnou roli samozřejmě čas a místo, kde se tyto děje odehrávají. Z času pak je tím nejvýznamnějším minulost, která je v příbězích transformovaná do kolektivní paměti profesního sdružení/kolegů/klientů atd. Prostřednictvím míst dějů pak máme možnost zažívat konkrétní zkušenosti a prožitky žití profesí (vzdělávací instituce, pracoviště, supervizní prostor atd.).

Stát se příslušníkem nějaké profese neobnáší jen absorbovat, osvojit si soubory odborných vědomostí, ty jsou většinou kodifikovány, systematizovány a sledovány vzdělávacím institutem strážícím a kultivujícím danou odbornost. Ale obnáší to přijetí i určitých hodnot, norem (např. etických), vzorců jednání vztahovaných k dané profesi. Identita je v pohybu a proměňuje se celý život člověka, tedy i profesní je ve vývoji. Vývoj naší profesní identity jde směrem, pro který činíme volby – dáme jim prostor, preferenci, možnost rozvoje..

Stále je zde napětí mezi osobní identitou a profesní id. v podobnostech a odlišnostech. Někdy mohou osobní preference dostat jednotlivce v oboru na hranu oboru či odborně/stavovsky akceptovatelnou mez – viz tzv. lékaři bez bílých plášťů, kteří se rozešli s většinovým pojetím alopatické medicíny. Vystoupili z lékařské komory, přesto mají svoji profesní identitu lékaře nezpochybněnu. Učitelé, kteří zakládají své vlastní školy atd..

V našem workshopu se vydáme prozkoumat profesní identitu nikoli z hlediska souboru odborných znalostí, ale těmi dalšími naznačenými směry, které jsou dle našeho pohledu také více kotvící a rozhodující pro identifikování se a setrvání člověka v nějaké profesi. Soubor

odborných informací se může proměňovat v závislosti na oboru tu s větší či menší rychlostí, ale to, zda vnímáme svoji příslušnost k nějakému oboru, na tom nemusí být přímo závislé.

Své místo zde mají také IDENTITY POTENCIÁLNÍ – kdy jde o dosud nevyužité, nerealizované vlastnosti, schopnosti jedince, které mohou rozvinout či zcela proměnit jeho profesní identitu či jak se v ní vnímá.

Profesní identita je držena základními vlákny osnovy na něž se naplétají a proplétají vlákna zážitků, zkušeností z dějů/příběhů. Pro sestavení otázek jsem vyšla z oblastí, které se v různé literatuře o profesní identitě opakují. Struktura otázek k prozkoumání profesní identity, zahrnuje tyto oblasti:

A) **Znalosti/vědomosti/schopnosti** (osobní dispozice, zážitky a zkušenosti se sebou, vzdělávání, kvalifikace, zde se mohou objevit i významné osobnosti, místa, které nás ovlivnily, ovlivňují).

B) **Morální a jiné hodnoty** (které jsou pro vás v životě významné, profese s nimi pak může rezonovat či umožňovat jejich vyjádření či naplnění).

C) **Sociální vztahy a interakce** (které ovlivnily či ovlivňují profesní vývoj, tzn. nemusí jít jen vztahy s osobami s profesí a jejím výkonem spojenými, ale i z osobní historie, významné osoby podporující směřování atd..)

D) **Způsob učení/sebereflexe/růst** (jakou máme se sebou zkušenost, jakými způsoby a kanály plníme a rozvíjíme naše profesní kompetence. S jakými příležitostmi, místy, osobnostmi atd. máme tuto oblast spojenu).

Tyto oblasti zahrnují hlavní aspekty tvorby, udržování a rozvoje profesní identity.

Metodika pracovní dílny

a) Technika: rozhovor v páru 2x25 minut

Zadání: Vyberte si do dvojice partnera, s nímž se znáte co nejméně a mohlo by pro vás být zajímavé s ním rozhovor vést. Dostanete listy se seznamem otázek, které jsou ke kladení v daném pořadí. Pokud otázce ihned neporozumíte, nechte si ji zopakovat a pak i volně odpovídejte. Nejde o rychlost ani přesnost, spíše, abyste byli v kontaktu s tím, co vyprávíte a užili si to.

Tazatel do listu, vpisuje heslovitě či velmi krátce to, co považuje ze sdělení druhého za důležité, případně o co je požádán, aby zaznamenal.

V případě, že se vám vybavilo něco, co by vám nepřišlo vhodné zveřejnit či rozvíjet zde v rámci cvičení, najděte pro to nějaké krátké označení/nálepku, pod kterým si to snadno vybavíte a požádejte o záznam.

Tazatel položí otázku a dá prostor, může jemně povzbudit k rozvinutí myšlenky, ale měl by respektovat zadání a míru sdílnosti partnera. Zaznamenává sdělení. Na konci rozhovoru list s poznámkami předá dotazovanému.

Tazatel hlídá čas. Pokud nedojdete na konec otázek, nevadí. Kde skončíte, tam skončíte. Dejte si však čas na poslední zadání metafory (poslední krok).

1. Jakou profesi chcete prozkoumat?

   ……

2. Jaké bylo vaše první setkání s touto profesí? (kdy, kde, jak, kdo, co..). Popř. jaké setkání, situace vás ovlivnily ve vztahu k této profesi nejvýrazněji?
3. Čím přitáhla tato profese vaši pozornost?
4. Jaké hodnoty vás přivedly k rozhodnutí pro tuto profesi?
5. Jací lidé a jaké zkušenosti vám na této cestě fandili, povzbuzovali, inspirovali?
6. Co vám nyní potvrzuje, z čeho čerpáte jistotu, že jste na svém místě?
7. Co lidé vyprávějí o vás, jako o ……? A co o sobě vyprávíte vy, ve vztahu k této profesi?
8. Jaký je váš kufřík profesní výbavy? Čím je jeho obsah pověstný?
9. Jaké myšlenky, zkušenosti, události, věci nebo lidé zpochybňují vaši profesní identitu? Jaké místo mají tyto pochybnosti ve vaší profesi?
10. Jaké představy o této profesi jste opustili v průběhu času? Je tento rozdíl spojen s něčím, za čím si stojíte, v co dnes věříte?
11. O co byste v životě přišli, kdybyste si nezvolili tuto profesi?
12. Jak tato profese ovlivňuje váš život, vaše hodnoty, vaše vztahy?

13. Jaké přání do budoucna by pro vás měli vaši klienti?

14. Jaká **metafora** by nejlépe vystihla, to, jak vnímáte svoji profesní identitu nyní? (příp. metafora, o tom kam vás tento rozhovor dovedl…)

b) Sdílení v páru (2x5 minut) poté, co se oba vystřídají v kladení otázek. Co jsme si z rozhovoru odnesli (myšlenky, pocity, postřehy).

2. Technika v prostoru:

Do 4 rohů prostoru jsme rozmístili 4 listy s označením základních kvadrantů identity:

A) Znalosti/vědomosti/schopnosti

B) Morální hodnoty

C) Sociální vztahy a interakce

D) Způsob učení/sebereflexe/růst

Zadání: Pracujeme s celou skupinou. Jaké místo v prostoru pro vás nejvíce odpovídá tomu, jak je ustrojena vaše profesní identita vámi zkoumané profese? Postavte se na toto místo s vnímejte, co se pro vás vynořuje k těmto oblastem za myšlenky, vzpomínky, pocity atd.. Pokud vnímáte tendenci k nějakému pohybu či poloze, následujete tyto tendence, dokud nebudete mít pocit, že jste v tom již plně ukotveni.

Celému procesu dopřejeme čas, dokud se pohyb či rozmístění v prostoru nějak nestabilizuje.

Poté se zeptáme účastníků v prostoru na metafory jejich profesní identity a ptáme se, zda jsou s touto metaforou v kontaktu i v prostorovém uspořádání. V případě, že tomu tak není, ponecháme prostor pro to, aby si účastník mohl učinit změnu, která by jej uvedla do souladu či může tento stav přijmout jako informaci, sníž může dále pracovat po dílně..

Sdílení lze udělat, dokud se účastníci nalézají na „svém“ místě“ nebo poté, co měli možnost si vše prožít a uvědomit opět na místě úvodního setkání pracovní skupiny.

Návrhy otázek ke sdílení:

Jaké metafory vám ve vztahu k vaší profesní identitě vyvstaly?

Můžete se podělit o některé myšlenky, zážitky s nimiž jste se potkali v průběhu rozhovoru?

Jaký význam pro vás má místo, které jste po rozhovoru zaujali v prostoru?

Jaké otázky pro vás byly nejužitečnější ?

Závěr

Děkujeme kolegům narativcům, účastníkům dílny v rámci Letnej naratívnej školy v Senci 2016, kteří poprvé absolvovali tuto dílnu a dopomohli nám k tomuto tvaru.

Děkujeme také účastníkům dílny na konferenci v Ledči o další obohacení prostřednictvím příběhů jejich profesních identit.

Použitá literatura:

Úvod k narativnímu přístupu (Marek Jargus)

FREEDMAN, Jill a Gene COMBS. Narativní psychoterapie. Praha: Portál, 2009. Spektrum (Portál).

WHITE, Michael. Maps of narrative practice. New York: W.W.Norton& Co., c2007.

WHITE, Michael a David EPSTON. Narrative means to therapeutic ends. New York: W.W.Norton&Company, c1990.

MORGAN, Alice. What is narrative therapy: an easy to read introduction, Dulwich centre, 2000

EPSTON, David. a Barry. BOWEN. Down under and up over: travels with narrative therapy. Warrington, England: AFTPub., 2008.

WHITE, Michael a David. DENBOROUGH. Narrative practice: continuing the conversations. New York: W.W.Norton, c2011.

STRNAD, Vratislav a Alžběta NEJEDLÁ. Základy narativní terapie a narativního koučinku. Praha: Portál, 2014.

VYMĚTAL, Jan. Speciální psychoterapie. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2007.

KRATOCHVÍL, Stanislav. Základy psychoterapie. 5., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006.

SCHLIPPE, Arist von a Jochen SCHWEITZER. Systemická terapie a poradenství. Brno: Cesta, 2001.

Interní materiály ISZ-MC Praha, www.isz-mc.cz

Profesní identita a metodika pracovní dílny zaměřená na její uvědomění (Dana Šedivá)

ŠVAŘÍČEK, Roman. Narativní a sociální konstrukce profesní identity učitele experta, Brno 2009, str. 145

Interní materiály ISZ-MC Praha, www.isz-mc.cz